

Boekbespreking

Prof dr AC Barnard – Die Erediens

NG Kerkboekhandel, Pretoria, 1981; 608 bl; prys R13,50

Die skrywer, prof AC Barnard, is hoof van die Departement Praktiese Teologie aan die teologiese fakulteit van die NG Kerk aan die Universiteit van Pretoria. Hy is 'n bekende geleerde en leidinggewende figuur in die geledere van die Werkgemeenskap vir Praktiese Teologie waarvan hy voorsitter is. Die erediens is sy besondere belangstellingsgebied en daarom verbaas dit glad nie dat hierdie boek uit sy pen verskyn het nie. Verder is die skrywer ook bekend as 'n Bybelse teoloog. Daarom is dit ook nie vreemd dat hierdie boek 'n Bybels-teologiese verhandeling oor die erediens is nie – iets wat deesdae nie vanself spreek nie, want 'n mens kry heelwat oor die erediens wat nie Bybels of teologies houdbaar is nie.

Dit is m.i. die eerste groot "verdienste" van hierdie werk dat dit niks anders as 'n Bybelsverantwoorde bespreking van die erediens wil wees nie. In hierdie opsig is die werk besonder geslaagd. Daar is wel hier-en-daar ondergeskikte punte waaroor 'n mens met die skrywer kan verskil, maar oor die Bybelse hoofsaake en deurslaggewende uitgangspunte kan daar nie eintlik verskil wees nie.

Wat verder baie belangrik is, is die feit dat die geskiedenis van die erediens taamlik breed (hoofstuk 1–17) behandel word. M.i. is die geskiedenis van die erediens *die allerbelangrikste* deel van die kerkgeskiedenis. Tog word hierdie geskiedenis nie baie dikwels geskryf nie. Hier word hierdie geskiedenis nou oorsigtelik en boonop in ons eie taal op 'n helder en verstaanbare manier vertel. Dit is sommer 'n groot verdienste van hierdie werk.

Die skrywer bly ook nie stilstaan by die beginsels nie, maar stoot deur na die praktyk toe en behandel allerlei belangrike vrae in verband met inhoud en vormgewing van die erediens vir ons eie tyd, o.a. die vraag na vernuwing van die erediens, die vraag na 'n hedendaagse inrigting van die erediens en selfs die rol van sang en musiek in die erediens.

Die skrywer het vir homself 'n moeilike taak gestel. Hy wou 'n boek wat verstaanbaar is vir lidmate, kerkraadslede, predikante en teologiese studente, skryf. Hierin het hy baie goed geslaag. Die boek is verstaanbaar vir al hierdie mense en tog hoegenaamd nie oppervlakkig nie.

Vir elkeen wie se geloof vir hom erns is, is die erediens ook 'n saak van groot erns. Vir sulke mense is hierdie boek 'n onmisbare bron van kennis wat hulle deelname aan die erediens vir hulle baie meer

sinvol kan maak. Vir teologiese studente en predikante bied dit baie bruikbare studiemateriaal en 'n nuttige bibliografie.

Die werk word sterk aanbeveel. Mag dit 'n wye leserskring vind.

Jl de Wet

PJ Roscam Abbing – Predikantswerk in verband met Communicatie- en Leertheorie

Boekencentrum, 's-Gravenhage 1980, 599 bl; prys nie vermeld nie

Abbing stel hom ten doel om die gegewens van die hulpwetenskappe in die Praktiese Teologie te integreer (bls 9). Die resultaat hiervan is 'n baie omvangryke boek wat nie ontspanningsliteratuur is nie, maar stewige studiemateriaal bevat.

Die boek word verdeel in vier dele t.w. – Inleiding, Relatie, betrekking; kommunikasie, uitwisseling; dissentie, leerproses. Die eerste deel bied dan eintlik sy integrasiepoging, die tweede deel behandel sy kommunikasie-teorie en die implikasie daarvan vir die predikantswerk en deel drie behandel sy leerteorie op dieselfde wyse. In hierdie proses gee hy ook allerlei praktiese riglyne en vestig hy aandag op nie-denkebeeldige gevare vir die predikant in sy ampsbediening. In hierdie opsig bied die boek werklik waardevolle insigte wat vir elke predikant positiewe steun in sy ampsbediening behoort te gee.

Tog het ek ook enkele besware teen die geskrif. Die eerste is dat die skrywer geweldig baie feite en gegewens as 't ware styf inpak tussen die twee buiteblaaie. Dit het tot gevolg dat 'n mens heelwat tyd moet afsonder vir noukeurige studie as hy enigsins wil indring in die aangebode materiaal. Anders kan mens nie veel waarde uit die boek put nie.

Die tweede beswaar is dat die skrywer eintlik tog maar die mens in die kerk se lewe reduceer tot 'n leerproses. Natuurlik leer 'n mens lewenslank en tog moet 'n mens by die behandeling van die predikantswerk in die lig van 'n leerteorie altyd vir twee gevare oppas: Die eerste is naamlik dat 'n kerkmens tog uiteindelik 'n verbruiker is wat enorme hoeveelhede kennis moet verorber, terwyl die lewe in die kerk nie net 'n kwessie van inneem is nie, maar veral ook 'n kwessie van uitdeel soos in die getuienis en ook van oorgawe soos in die aanbidding is. Die vermeerdering van kennis wil seker hierdie uitdeel en oorgawe bevorder en stimuleer, maar hiermee steek die tweede gevaar kop uit. Dit is langs die weg van die swaar aksentuering van die leerproses moontlik om 'n ou miverstand, as sou die sonde tog eintlik maar net toe te skryf wees aan gebrekkige

kennis en oningeligtheid, te laat herleef. Die gevaar is nie denkbeeldig nie en gee aanleiding tot 'n baie oppervlakkige sondebegrip.

Abbing verdedig homself teen 'n moontlike verwyting van eensydigheid in sy benadering. Of hierdie verweer geslaagd is of nie, sal elke leser vir homself moet besluit. Een ding is egter seker: Elke teoloog of teologiese student sal baie baat vind by die bestudering van hierdie werk en behoort die moeite te doen om die boek aan te skaf en te bestudeer. Dit kan hom net goed doen.

JI de Wet

Dr JFF Durand –Skepping, Mens, Voorsienigheid

NG Kerkboekhandel Transvaal, Pretoria, 1982; 221 bl; prys R10,95

Elke dosent in die Sistematiese Teologie sal uit ervaring weet dat 'n omwandeling deur die Dogmageskiedenis plek-plek erg vermoeiend kan wees, 'n sterk herinnering aan Israel op pad deur die woestyn, gelukkig op pad na 'n land wat oorloop van melk en heuning. As mens tog net eers deur die historiese feitemateriaal kan kom tot binne in die eintlike kerklike aangeleentheid van die Dogmatiek, is die slag gelewer; dan is jy uiteindelik in "Kanaan"; dan eers raak die stof waarmee jy besig is werklik aktueel en beide dosent en student vind dit dan meer "interessant".

Neem mens prof JFF Durand se boek: "Skepping, mens, voorsienigheid" ter hand, sê die blote titel reeds vir jou dat die skrywer die voetspoor volg van al ons (goeie) ortodokse dogmatiese handboeke: Skeppingsleer, Antropologie, Voorsienigheid. Blaai mens dan na die inhoudsopgawe en jy merk dat hierdie trio ook nog via die lang pad van die Dogmageskiedenis benader sal word, weet jy dat daarmee 'n mond vol gesê is. Mens dink onmiddellik dat 'n boek wat in 1982 pretendeer om oor die skepping, God se voorsienigheid maar veral oor die mense te handel, heelwat hooi op die vurk moet neem. Dit moet eintlik drie boeke wees! Wie vandag oor die mense praat, praat oor daardie mens wat te staan gekom het in die absolute sentrum van verskeie teologiese strominge. Met name is dit die geval in dogmatiese en teologies-etiese werke. Uitgangspunt van prof Durand is om (saam met prof Willie Jonker van Stellenbosch) slegs "wegwysers" in die Dogmatiek die lig te laat sien. Mens is as leser ook uit die staanspoor geïnteresseerd in die weg of weë wat deur hierdie "wegwysers" aangedui sal word. Sal die skrywer vanuit die dikwels gekompliseerde, hoogs problematiese wendings in die Teologie (op pad na die 21ste eeu!) duidelik en vir ons bewandelbare en "veilige" paaie aanwys? Die skrywer is self terdeë bewus van die onmoontlikheid om volledig elkeen van hierdie drie leerstukke in

diskussie te bring. Hy wil alleen maar probeer om die tersaaklike kernprobleme wat op die huidige tydstip in die sentrum van diskussie staan aan die orde te stel. Meer as dit kan mens ook nie verwag nie.

In ons bespreking van hierdie boek wil ons die buitengewone weg volg om slegs 'n déél van die boek, naamlik die skeppingsleer in oënskou te neem en wel so volledig as wat in 'n boekbespreking verwag kan word. U vra: Wat dan van die ander twee leerstukke, die oor die mens en God se voorsienigheid? Is laasgenoemde stukke dan minder belangrik? Sekerlik nie! Ons volg hierdie bepaalde weg om drie redes: eerstens omdat ons oor die skeppingsleer graag min of meer die belangrikste dinge wil sê – en daar is baie te sê. Ruimte is immers nie onbeperk nie. Tweedens is dit so dat die outeur in elkeen van genoemde drie leerstukke min of meer dieselfde patroon volg, soos reeds in die inhoudsopgawe dadelik opvallend is. Bespreek mens dus die een leerstuk in detail, kan dit dien as 'n pars pro toto, tensy mens hier 'n boek oor 'n boek wil skryf. Dit tog nie! Derdens: nadat ons hierdie welkome werk (in Afrikaans!) met groot aandag gelees het, het ons so 'n vae gevoel gekry dat hierin eintlik drie boekbesprekings lê, naamlik oor skepping, mens, en voorsienigheid, soos die titel aandui. Vandaar ons gedagte om slegs een déél te hanteer. Natuurlik sou mens ook deur 'n paar gedagtes oor elke afdeling neer te pen die boek van jou tafel kan afkry. Dis die alternatief, maar dis geen bespreking nie. Bespreking impliseer onses insiens dat die lesers of hoorders tog ook iets moet kan aanvoel van die groot dinge waaroor die skrywer praat.

Oor die skrywer se metode van hantering van die stof wil ons vervolgens die volgende opmerkings maak:

1. TEN OPSIGTE VAN DIE DOGMAGESKIEDENIS

1.1 Die leerstukke word vanuit hulle geskiedenis aangesny:

Dis die vanselfsprekende vertrekpunt wanneer 'n mens jou lesers nie in die lug wil laat hang nie. Mens moet kan sien hoe wisselend historiese omstandighede bygedra het daartoe dat gedurende bepaalde tye bepaalde leerkwessies opgeduik het, hoedat die kerk ter wille van die behoud van die waarheid van die evangelie telkens in elke situasie só besluit het en nie anders nie. Om maar enkele van die mees bekende voorbeelde te noem: die worsteling om die formulering van die trinitariese en Christologiese geloofsbelydenisse van die eerste eeue. Mens dink byvoorbeeld aan Nicea 325 oor die

behoud van die Godheid van Christus, Toledo 589 oor die “Filioque”, Chalcedon 451 oor die aard en wyse van “wisselwerking” van die twee “nature” van Christus, Konstantinopel 553 en 680 oor die “wil van Christus, om maar net enkele van die belangrikste konsilies te noem. Hier is dit trinitariese en Christologiese knelpunte waaroor die kerk klaarheid moes kry.

Die skrywer het egter nie spesifiek gehandel oor die locus van die Christologie in die Dogmatiek nie. Hy hanteer slegs die gang van Skeppingsleer, Antropologie en Voorsienigheid – in die eerste plek histories, dis sy vertrekpunt. Die belangrikste moment in die *Skeppingsleer* soos dit weerklank gevind het in die Patristiek, Skolastiek, Reformasie en Ortodoksie word agtereenvolgens aan die orde gestel. Wat die *antropologiese besinning* betref, wentel dit histories om vyf punte: eerstens: die Griekse dualisme van liggaam en siel, tweedens: die Patristiek en Augustinus oor God en die siel van die mens, derdens: die Skolastiek oor die siel as intellek, vierdens: die Reformasie oor die mens in sy verhouding tot God en laastens: die kontrovers tussen Rome en Reformasie oor die mense en die sonde. Wat die leer oor die *Voorsienigheid* betref, trek Durand die lyn vanaf die vroeë Patristiek oor Augustinus, die Skolastiek, Reformasie en die Gereformeerde Ortodoksie. Dis immers die duidelike historiese bakens.

Die styl van aanbidding, die deurlopende, onderhoudende wyse van stelling van sake gee aan die blote feitemateriaal (wat uit die aard van die saak in historiese werk gedoen moet word) meer as net ’n skelet. Die “beendere” kry ’n “liggaam” en die “liggaam” kry ’n “siel”. Ons bedoel dit: die skrywer het nie slegs ’n *historiese* vanwaar nie maar ook ’n *heilshistoriese* waarom en waarheen. In die geskiedenis sê die heel eerste sin in die boek dat die *heilsgeloof* prioriteit gaan kry: die Christelike boodskap van *verlossing* is dwarsdeur die *geskiedenis* onlosmaaklik verknoop met die belydenis dat die God van die verlossing ook die Skepper van die hemel en die aarde is. Dit bring ons by die tweede opmerking:

2. ELKE LEERSTUK WIL DIE SKRYWER VANUIT DIE CHRISTOLOGIE BEHANDEL

Mens kan met hom saamstem, en selfs Barth sou nie daarvoor sleg voel nie, wanneer hy sê dat die Christologie nie die belangrikste leerstuk in die Teologie is nie (bl 9). Hoe kan mens immers beweer dat byvoorbeeld die Godsleer of die leer oor die Heilige Gees minder “belangrik” sou wees as die Christologie? Dan kry die kwalifikasie “belangrik” ’n twyfelagtige betekenis. Nee, die skrywer wil elke

leerstuk vanuit die sentrum van God se openbaring Jesus Christus, behandel. Hy meen tereg dat elke leerstuk in die Dogmatiek 'n eie perspektief op Christus bied. Derhalwe wil hy dit stel dat tot die kern van byvoorbeeld die *Skeppingsleer* behoort die oortuiging dat dieselfde God wat Hom in Christus geopenbaar het, ook die Vader van hemel en aarde is (Matt 11:25), dieselfde God is wat in die begin alles daargestel het en aan die einde eskatologies alles weer sal herstel, nuutmaak (bl 12). Alhoewel dit nie die *Skeppingsleer* is wat in die eerste eeue in die brandpunt gestaan het nie, het dit tog ook van tyd tot tyd gefigureer. Ons sien dat die Christologiese verband daarvan nie misgekyk is nie, onder andere deur Irenaeus (bl 16). Vir Irenaeus is daar 'n onverbreekbare kontinuïteit tussen skepping en verlossing. Die wêreld is vir God die ruimte waarbinne Hy sy heilsdade in Christus gaan verrig; dáárom skeep Hy die wêreld. Hy skeep *met die oog op die menswording van Christus*, dan wanneer die hele skepping in Hom as die Hoof saamgevat sal word (recapitulatio). Durand verwys na sy "Adversus Haeresses" 5,18,3 waar Irenaeus skryf: "Die Skepper van die wêreld is waarlik die Woord van God; dié is egter ons Here wat die laaste dae mens geword het Onsigbaar hou Hy alles bymekaar wat gemaak is; Hy is ingeplant in die hele skepping, want die Woord van God lei en orden alle dinge." In aansluiting by die Kappadosiërs van die 4de eeu het Augustinus 'n trinitariese visie op die skepping daargestel. Die Vader skeep deur die Seun in die Heilige Gees. Ons weet dat Luther niks wil weet van 'n skeppingsteologie los van Christus nie. Teenoor die skolastiese teoloë wil Luther nie skepping en verlossing as twee afsonderlike entiteite behandel wat geheel en al van mekaar losstaan nie. So is dit ook by Calvyn. Hy wil nie eers oor 'n Skeppergod en daarna oor 'n Verlossergod praat nie. Die skepping is immers 'n *geloofswerklikheid*. Vir albei reformatore gaan dit om 'n *skeppingsgeloof* omdat die Skepper die Vader is van Jesus Christus. Durand vestig die aandag daarop dat hierdie reformatoriese tradisie later sy presiese weerklank vind in vraag en antwoord 26 van die Heidelbergse Kategismus. Die vraag lui: "Wat glo jy met hierdie woorde: Ek glo in God die Vader, die Almagtige, die Skepper van hemel en aarde?" Antwoord: "Dat die ewige Vader van ons Here Jesus Christus wat hemel en aarde, met alles wat daarin is, uit niks geskape het ... ter wille van sy Seun Christus my God en my Vader is." In dieselfde trant gaan ook die Klein sowel as die Groot Kategismus van Luther voort.

So sal ons kan voortgaan om die aandag te vestig op die oop oog wat Durand het vir die Christologiese perspektief, nie slegs in die *Skeppingsleer* nie, maar ook in die Antropologie en Voorsienigheidsleer.

2. "NUWE WEË" IN DIE SKEPPINGSLEER

2.1 Die Skeppingsleer

Dit is in die afdeling oor die "nuwe weë" waar onses insiens prof Durand se groot verdienste lê (as mens van "verdiensle" van 'n teoloog mag praat!). Die dogmahistoriese gedeelte is slegs (noodsaaklike) agtergrondsketse van wat hier ter sprake kom. Hier moet nie alleen in gesprek getree word met hulle wat vandag, hier en nou die woord vra nie. Krities-waarderend moet die verskillende sprekers aangehoor word en geantwoord word: so en so sien ons die sake. Die skrywer moet dus die "nuwe weë", soos deur andere voorgestel, gaan evalueer en daarna, nadat hy goed geluister het, *riglyne*, "*wegwyser*" vir ons eie denkpaddes vorentoe trek. Dit is hier waar enige outeur se belesenheid deeglik op die proef gestel word. Sy kundigheid en insig word juis hier gemaak of gebreek. "Goed begin is half gewin." Durand begin goed as hy, soos uit voorafgaande opmerkings verwag kan word, die Skeppingsleer wil behandel onder die opskrif: Skepping en geloof.

2.2 Skepping en geloof

Onmiddellik stel hy voorop dat geloof *heilsgeloof* is en in die Skeppingsleer prioriteit moet kry (bl 72). Hy vestig die aandag daarop dat dit die teologiese kring rondom Karl Barth is wat die skeppingsleer grondig gaan wysig het deur 'n streep te trek deur die sogenaamde "*theologia naturalis*" en in plaas daarvan die Skeppingsleer vanuit die geloof in Christus gaan ontvou het. Durand wys daarop dat reeds voor Barth Gerhard von Rad in 1936 gestel het dat die skeppingsgeloof van Israel 'n ekstrapolasie is van die heilsgeloof, 'n motief wat Von Rad in sy "*Theologie des Alten Testaments*" (1957) weer opgeneem het. Die skeppingsgeloof in Israel is juis vanuit die heilsgeloof gestruktureer. In Nederland sê AS van der Woude dat skepping en verlossing funksioneer in Israel as twee temas binne die één prediking van God se almag. Claus Westermann van Heidelberg betoog dat tussen heilsgeloof en skeppingsgeloof bestaan daar geen spanning nie: skepping en verlossing vorm twee pole van die één belydenis van God se majesteit. Dit sou egter eers die dogmatikus Karl Barth se Skeppingsleer wees wat verder gegaan het as 'n koppeling van skepping en geloof. Barth bring die kwessie van die verhouding tussen God se verbond en die skepping sterk op die voorgrond. Sy vertrekpunt is tereg die stelling dat die leer van die skepping deel is van ons geloofsbelydenis. Die Christusgetuienis van die Heilige Skrif is die enigste toegang tot 'n

aanvaarbare skeppingsleer. Barth sien verder 'n analogie tussen die Godmenslike persoon van Jesus Christus en die verhouding van God tot die skepping, 'n analogie wat omskryf kan word as "genade". Die bestaan van die skepping is te danke aan God se genade. Weerklank hiervan vind ons in Nederland by Otto Noordmans wat verklaar dat ons die Vader as Skepper van hemel en aarde na waarheid eers leer ken by die kruis van Christus ... skeppingsgeloof ontstaan vlak onder die kruis.

Vervolgens stel die skrywer hier teenoor die sienswyses van *Hendrikus Berkhof* (wat kennelik 'n korreksie op Barth wil aanbring), asook die Skeppingsleer volgens die "mees omvattende Rooms-Katolieke dogmatiek van die moderne tyd", "*Mysterium Salutis*", gevolg deur die sienings van *H.A.M. Violet* en *Leo Scheffczyk*. By laasgenoemde skrywers word baie ernstig getwyfel aan die Barthiaanse standpunt, naamlik dat die heilsopenbaring in Christus tot vooronderstelling van die skeppingsgeloof gemaak moet word.

Kyk Durand nou terug op die tema "skepping en geloof", wil hy in die lig van die pro en contra-standpunte waarvan hy sy lesers wil laat kennis neem, sy eie riglyne vir verdere besinning trek. Ons kan dit kortliks soos volg formuleer:

Hoe nouer die eerste artikel van die Christelike geloofsbelofenis ("Ek glo in God die Vader, die Skepper van hemel en aarde") verbind word met die tweede ("Ek glo in Jesus Christus") en die derde ("Ek glo in die Heilige Gees"), hoe duideliker word dit dat ons in die Skeppingsleer inderdaad met 'n skeppingsgeloof te doen het en daarom met 'n geloofsbelofenis. Wanneer die skepping dus as 'n aparte en selfstandige entiteit los van die verlossing hanteer word, val ons terug in die Skolastiek en Verligting. Die aanvaarding dat daar in die begin 'n skeppingsdaad (*creatio*) plaasgevind het, is 'n geloofsbeslissing wat op geen wyse geverifieer kan word nie (contra Skolastiek en Verligting). 'n Verselfstandiging van die skepping (*creatura*) teenoor God se vernuwende en verlossende werksaamheid daarvan, sal noodwendig die ongelukkige konsekwensie moet trek dat die betekenis van die sondeval totaal en al onderskat sal word. Ons kan net nie dink aan 'n Verlossergod wat vanuit die geskape werklikheid van die skepping deur middel van die verstand geken kan word, en aan die ander kant ook 'n Verlossergod aanvaar wat slegs deur die geloof geken kan word nie. Die boodskap van die Heilige Skrif is duidelik: Hy wat in die begin die hemel en die aarde geskep het is dieselfde Verlossergod wat aan die einde alles sal nuut maak in die nuwe hemel en die nuwe aarde (Gen 1 en Open 21:1-5). Ons kan as voorbeeld neem Jes 40-55, waar die heilsgeskiedenis telkens in verband gebring word met die skeppingsgeskiedenis. Vgl ook Psalms 33, 136 en 148. Daarom, sê Durand, is die korreksie wat op Von Rad se siening gemaak word deur Van der Woude en West-

ermann wat verlossingsgeloof en skeppingsgeloof naas mekaar wil stel, nie in orde nie, dit is nie volgens die Heilige Skrif nie. Hulle haal uitmekaar wat bymekaar hoort. Immers, ook in die Nuwe Testament is die gedagte van die eenheid van skepping en verlossing baie duidelik. Die nuwe werksaamheid (herskepping) van God, eskatologies gesien, word binne dieselfde perspektief geplaas as sy skeppingswerk: Want dieselfde God wat gesê het dat daar uit duisternis lig moet skyn, het in ons harte geskyn om die verligting te bring van die kennis van die heerlikheid van God in die aangesig van Jesus Christus (2 Kor 4:6). Verder kan gewys word op etlike Skrifgedeeltes waarin die skepping gesien word as die werk van die Woord (Joh 1:1–14); van Christus (1 Kor 8:16; Kol 1:3–23); of van die Seun (Hebr 1:1–14). Die Korintiërs hoor van Paulus: “Tog is daar maar een God, die Vader *uit wie dit alles is*, en ons tot Hom, en een Here Jesus Christus, *deur wie alles is*, en ons deur Hom” (1 Kor 8:6).

Die riglyne wat Durand wil trek, is kennelik ’n koers vanuit die Woord (*sola Scriptura*) en juis daarom, as reformatoriese vertrekpunt, vanselfsprekend die enigste aanvaarbare wyse van werk. Inderdaad is die kerk se belydenis uit die staanspoor ’n Christusbelydenis en juis daarom en daarin ’n belydenis van God die Skepper. Die kerk glo in die God wat Vader genoem word (in en deur Christus: Vader) en plaas dan nie ’n punt nie. Hy, hierdie Vader, ons Vader deur Christus, word onmiddellik bely as die Almagtige, die Skepper van hemel en aarde, om dan aan te haak by die Christologie: “En in Jesus Christus . . .” (Ons vgl ook hier die Heidelbergse Kategismus vraag en antwoord 26).

2.3 Skepping en verbond

Hierdie besondere aanpak van die Skeppingsleer het basies twee uitgangspunte waarmee gewerk kan word: die skepping word eerstens vanuit die verkiesing bepaal (Vgl die supralapsariese uitgangspunt van Karl Barth.)

Tweedens ’nyg die skepping as ’t ware na sy ware en uiteindelige bestemming. Dit is van die begin af op pad na die koms van Jesus Christus. Die menswording van die Woord is nie slegs die realisering van God se redding uit die sonde nie, maar is ook inherente deel van God se oorspronklike skeppingsplan. Die skepping is gerig op die koninkryk van God. Vervolgens bespreek Durand die standpunte van *Pierre Teilhard de Chardin* (wat ’n sintese wil opbou tussen Christelike geloof en evolusieleer), *Karl Rahner* (wat werk met die betrokkenheid van die materie op die gees en die oortuiging dat die totale ontwikkeling van die skepping gerig is op die menswording van die Logos), asook *HAM Violet* (die skepping is maar één van die komponente van die heilsgeskiedenis; die evolusionistiese lyn met

Christus as die voltooiing van die skepping en die supralapsariese lyn van Barth waarin die skepping heil en begenadiging is, word hier verenig). In dieselfde rigting gaan ook *Hendrikus Berkhof*: die wêreld is geskep met die oog op die koms en verheerliking van Jesus Christus. In Christus vind die skepping sy verheffing en voltooiing. Skepping is nie slegs aanvangsdaad nie, maar is 'n sinvolle en doelgerigte skeppingsproses. Die proton (begin) is teologies gerig op die eskaton, die einde. *DUS*: doel van die skepping is die koninkryk van God. Hierteenoor wil *Jürgen Moltmann* niks weet van 'n goeie van die eskaton uit die proton nie; die eskaton is totaal en al 'n nuwe skepping (*nova creatio*) van God. *Wolfhart Pannenberg*, in sy eskatologiese denke, behou die koninkryk van God as die doel van die skepping, maar hy wil die skepping vanuit die einde (eskaton) benader.

Mens kan dus konkludeer dat die ou tradisionele benadering van die skeppingsleer kwalik nog gevolg word. *Van Ruler* is die enigste uitsondering. Nee, sê Van Ruler, die skepping is nie daargestel met die oog op Jesus Christus nie; die verlossingswerk in Christus het plaasgevind sodat die skepping weer bestaansgrond voor God kan hê; die menswording van die Woord is God se "noodmaatreël" om die skepping te red. Die skepping bereik die eskaton slegs langs die omweg van sonde en genade. Die "nuwe skepping" (2 Kor 5:17) is geen "nova creatio" nie, maar 'n "recreatio", herskepping.

2.4 Riglyne

Oorsien mens nou hierdie wye veld, dan is dit duidelik dat sedert Barth word aan die verlossing (heilsverbond) selfs 'n ontiese prioriteit bo die skepping toegeken; die heilsverbond gaan aan die skepping vooraf; God skep met die oog op die ontvouing en uiteindelijke vervulling van sy verbond.

Waar staan Durand in hierdie diskussie? In sy riglyne wil hy die weg wys vir ons denke; dis immers sy doel om "wegwysers" te formuleer. Weer kan ons nie anders nie as om met waardering kennis te neem van die feit dat Durand sê: kom ons doen eksegese! "Wat sê die Woord?" Hy wil hê dat daar veral eksegese gedoen moet word van die vier Nuwe-Testamentiese Skrifgedeeltes waarin Christus in 'n direkte verband met die skepping gestel word. Dit sal die kroongetuie wees vir sowel die supralapsariese as die evolusionistiese standpunte. Maar gaan hierdie getuie wel grond verskaf aan die byna algemene tendens in die Skeppingsleer van die huidige dag, naamlik dat aan die verlossing selfs 'n ontiese (nie slegs noëtiese nie) prioriteit toegeken word bo die skepping? Het God wêl geskep met die oog op die verlossing van sy skepping?

Een saak is vir Durand duidelik: diegenes wat die heilsverbond

aan die skepping vooraf laat gaan, stem saam oor hierdie een ding, naamlik dat Joh 1, Kol 1, Hebr 1 en 1 Kor 8:6 nie handel oor die ewige Seun van God as Skeppingsmiddelaar nie, maar oor die historiese Jesus Christus; tussen Hòm en die skepping word die noue verband gelê. Van hieruit maak bogenoemde dogmatici dan hulle gevolgtrekkings. Durand stem saam dat laasgenoemde Skrifge-deeltes wel verwys na die mensgeworde Jesus van Nasaret. Hy bevraagteken egter die dogmatiese *konsekwensies* wat uit hierdie eksegetiese gemaak word. Beteken dit *noodwendig* dat God met die oog op Hòm alles geskape het? Durand vra met 'n oop gemoed of dit werklik só is dat die Bybelskrywers sou belangstel om te onderskei tussen die Skeppingsmiddelaar en Verlossingsmiddelaar? Nee, sê hy, dit gaan vir die Bybelskrywers ten diepste om 'n loflied, 'n doksologie op die geïnkarneerde Logos. Die Verlosser is *óók* die Skepper. Hy kom om dit wat Hy gemaák het (geskep het) te verlos. Doksologies is Joh 1, Kol 1 en Hebr 1. 1 Kor 8:6 wil dieselfde sê. Skepping en verlossing vloei doksologies saam. As die verhoogde Here en Verlosser is Hy terselfdertyd die een deur wie die skepping tot stand gekom het. Durand konkludeer dat die eksegetiese gronde waarop die gedagte gebou word van 'n verbond van verlossing wat die skepping voorafgaan, nie oortuigend is nie. Dat die skepping in verband gebring word met die *historiese* Christus, beteken nie noodwendig dat God *met die oog op* die historiese Christus geskep het nie. (bl 96). Dis egter nie so dat Durand hiermee die supralapsariese en evolusionistiese sienswyses op die skepping vaarwel sê nie. Daar word byvoorbeeld deur Barth baie waardevolle dinge gesê. Vir Durand is dit egter duidelik, en hierin is ons met hom, dat die Heilige Skrif, sonder om die dimensie van die ewigheid uit die oog te verloor, op só 'n wyse oor skepping, sondeval en verlossing praat, dat die historiese daarvan nie gedevalueer mag word nie: op die skepping volg die sondeval en God se daad van versoening in en deur Christus. Dit kan nie ontken word nie dat daar wêl 'n sterk band is tussen die handeling van versoening en sy ewige welbehag, maar dat hierdie versoeningshandeling voluit histories is, staan baie vas; dit is immers versoening wat plaasgevind het *deur die kruis* (Ef 2:16) en impliseer 'n skepping en sondeval. (Vgl Ef 1:3–10.) God het wêl aanvanklik geskep met die oog op die *koninkryk* van heerlikheid. Saam met die mens sal die ganse skepping bevry word van die slawerny van verganklikheid om te deel in die heerlikheid van God wat alles vervul (Rom 8:21). Wat dit alles behels, sal ons hier egter nie kan begryp nie.

2.5 Skepping en evolusie

Wat was en is die antwoord van die Teologie op die natuurweten-

skaplike evolusionistiese hipotese? Hierop kan geantwoord word dat in die verlede deur die Teologie 'n taamlike kortaf afwysende antwoord gegee is. Die Teologie was gewoonlik apologeties op die verdediging. Vandag word die natuurwetenskaplike evolusieteorie egter kwalik nog as 'n bedreiging gesien; teologiese maatstawwe rus op die openbaring van God en nie inherent in die natuur nie. Die evolusiegedagte is wel ernstig oorweeg deur onder andere *Pierre Teilhard de Chardin*, die groot Jesuitiese paleontoloog en teoloog, om 'n sintese te vind tussen Wetenskap en Bybel, Geologie en Teologie, en dit tot groot ergernis van die Roomse Kerk. En tog kan mens luister na die siening van hierdie geleerde juis omdat hy 'n onderskeid wil maak tussen die áárd van die openbaringswaarheid en die waarheid van die natuurwetenskappe. Dit is nie moontlik om in hierdie bestek op besonderhede van sy sintese in te gaan nie. *Volgens Chardin* is die mensele lewe 'n nýwe vorm van lewe, met 'n diskontinuiteit van die eerste graad; die menslike lewe is geen dierlike lewe nie. Daar is ook geen sprake van 'n geleidelike psigiese oorgang van die dier na die mens nie. Vir hom val die eindpunt van die menslike ryping, die spits van die evolusiekegel ("Omegapunt") saam met die wederkoms van Christus. Plotseling sal dan die ou wêreld tegelyk deur vuur verteer en herskep word.

Na sy dood in 1955 het die situasie in die Roomse Kerk vinnig verander. Daar kom 'n bereidheid om die evolusiegedagte bewuslik in die Teologie te verdiskonteer. Durand wys op die ensiklik "Humani Generis" (1950) van pous Pius XII: "Die leergesag van die Kerk verset hom nie daarteen dat die leer van die evolusionisme ooreenkomstig die huidige stand van die menslike wetenskap en die teologie, in die ondersoek en gedagtewisseling van vakgeleerdes op beide terreine, grondig behandel word nie" (Denzinger 2327). Een voorbehoud word egter deur die pous gestel: die evolusie mag nie uitgebrei word ook na die menslike siel nie en die direkte skepping van elke mensesiel deur God nie (bl 106). Nou kan Teilhard se werk (wat voorheen verbied is vir publikasie) wel die lig sien. Daarna is Rahner die volgende groot gees in die Roomse teologie wat die groen lig kry. Hy gaan uit van 'n evolusionistiese interpretasie van die skepping met noodwendig radikale gevolge vir sy hele teologie. Hieraan gee Violet weer sy eie aksent. Om 'n lang verhaal kort te maak: selfs die 2de Vatikaanse Konsilie laat blyk in sy pastorale konstitusie ("Gaudium et Spes") dat die evolusionisme wel sy merk op Rome gemaak het.

Gedurende die tyd van *Chardin, Rahner en Violet* en hulle werk op Roomse erf het daar in die Protestantisme van 'n werklike diepgaande gesprek tussen natuurwetenskappe en Teologie nie veel tereg gekom nie. *Rudolf Bultmann* wil daardie Bybelse uitsprake wat in stryd is met die rasioneel denkende moderne mens ontmitologi-

seer om dit sodoende vir hierdie mens in hierdie tyd aanvaarbaar te maak. *Karl Barth* in sy Skeppingsleer (K.D. III/1) sê dat dit vir hom al hoe duideliker geword het dat die natuurwetenskappe niks, positiefs of negatiefs, kan bydra tot dit wat die Heilige Skrif as God se skeppingswerk aan ons voorhou nie. Die natuurwetenskappe is nie by magte om die "kerugma" aan te tas nie; hy gun ook die natuurwetenskappe hulle volkome vryheid onderkant die skeidslyn van die openbaring van God.

Durand verwys verder kortliks na *PJ Roscam Abbing en H Berkhof*. Eersgenoemde meen dat die wesenlike onderskeid tussen mens en dier, waarvan die Bybelse verkondiging uitgaan, wêl behou kan word binne 'n evolusieteorie wat die dierlike afstamming van die mens leer. (Hierdie teologiese bokspronge van Roscam Abbing laat ons daar. 'n Teologie moet besonder buigzaam wees wanneer 'n dier per definisie mens kan word omdat God 'n spesiale verhouding met die dier aangegaan het! (bl 113.) Laasgenoemde (*H Berkhof*), met sy groot waardering vir Teilhard de Chardin, wil nie beweer dat daar géén verskil is tussen die Christelike skeppingsgeloof en die evolusieteorie nie. Feit is egter dat die skeppingsgeloof geen informasie verskaf oor die wyse waarop God die skepping in aansyn geroep het nie; die evolusieteorie kan weer geen antwoord bied op die vraag na die grond en die sin van die evolusieproses oor miljarde jare heen. Vir die huidige, meen Berkhof, kan die koppeling van God se openbaring aan 'n verouderde wêreldbeeld 'n struikelblok wees vir die voortgang van die evangelie (soos Bultmann sê). Ter wille van die evangelie kan die openbaring dus liever gekoppel word aan die evolusionêre wêreldbeeld van vandag se mens totdat 'n ander model as die evolusionisme gevind is. Die Teologie kry sy insigte wêl van die evangelie en nie van enige eietydse wetenskaplike stand van sake nie. Maar die Teologie se funksie is sekerlik ook van hermeneutiese aard, naamlik om die geloofsinsigte vir elke geslag te vertaal. Die lyk vir ons 'n hoogs belangrike opmerking te wees.

Die groot vraag is nou: waar staan ons vandag in hierdie stroomversnellings in die Teologie. Volstruispolitiek sal nie deug nie. Die natuurwetenskaplike denke dwing die Teologie tot kritiese selfondersoek of sy eie besinning oor die "creatio" nog te verantwoord is.

Durand wil dat hier 'n paar sake in gedagte gehou sal word. Hoewel Teologie en natuurwetenskap nie volkome geïsoleerd van mekaar kan bestaan nie, moet dit voorop gestel word dat grensoorskryding deur òf die Teologie òf die natuurwetenskappe 'n konstante gevaar bly, soos dit in die verlede dikwels die geval was. Dit gebeur onder andere wanneer die Teologie hom geroepe voel om op grond van Bybeltekste allerhande uitsprake op die gebied van byvoorbeeld Biologie en Geologie te maak. Dit moet wel toegegee

word dat die Teologie soms onder uiterste provokasie van Darwinisme en dialektiese materialisme (F Engels) verkeer het en op die verdediging moes gaan. Die teoloog is egter nie in staat om die betroubaarheid van argument en teenargument *natuurwetenskaplik* te evalueer nie. 'n Skoenmaker moet hom by sy lees hou. Wat die teologie moet vind, is 'n antwoord op die *hermeneutiese vraag* na die regte vertolking van die Bybelse verkondiging. Dit impliseer dat gevra sal moet word na die *intensie en gerigtheid* van die Bybelse skeppingsberigte. Wat is die basiese strekking of skopus van die Bybelse uitsprake oor die skepping? Hierby moet nog gevoeg word dat daar tot duidelikheid gekom moet word oor die *verwoording* van die Bybelse boodskap binne hierdie tydvak met 'n ander wêreldbeeld as die van die Bybelskrywers. Vraag is nou of die evolusionêre wêreldbeeld wel 'n geskikte middel is vir die vertolking van die skeppingsgeloof aan die moderne mens. In die vraag na die intensie van die Bybelse skeppingsverhale sal gewaak moet word teen eensydighede, soos byvoorbeeld die letterlik-historiese vertolking dat ons in Genesis 1–3 te doen het met eksakte wetenskaplike kennis. Hierdie fundamentalistiese eensydigheid maak die skeppingsverhale los van die sentrale skopus van die Bybelse openbaring, naamlik God se verlossing (verbond). Losgemaak van die heilskonteks word dit vervlak tot mededeling van blote natuurwetenskaplike feite. 'n Teenoorgestelde eensydigheid ontnem aan die skeppingsberigte alle historisiteit en degradeer dit tot 'n mite, gelykenis, allegorie. Durand sê dat dit tog heel duidelik behoort te wees dat die skrywer(s) praat van dinge wat *werklik gebeur het* in die tyd. Dit is *geskiedenis* wat daar afspeel. Die begrip "mite" pas nie hier in nie omdat dit gaan om 'n unieke werklike gebeure. Ons moet die saak dus so sien dat die Christelike geloof die historisiteit van die skeppingsverhale aanvaar. Op grond waarvan? Nie op grond van historiese of natuurwetenskaplike gegewens nie! Dit word só aanvaar omdat die werklikheid van die skepping en die sondeval hier aan ons voorgedhou word as staande in direkte verhouding met wat aan die kom is: die menswording van die Woord en die verlossing van hierdie gevalle mens en skepping. Wanneer ons dan hiermee sê dat ons die historisiteit van die skeppingsverhale aanvaar, is daarmee nog geen konkrete uitsprake gemaak oor die *wyse* waarop die skeppingswerk voltrek is nie. Daar is in elk geval geen ooggetuieverslag van die skeppingswerk nie (Rahner). Wanneer Durand opmerk dat die Teologie nie in staat is om op Skriftuurlike gronde die gedagte van 'n evolusie af te wys nie, beteken dit hoegenaamd nie dat beweer word dat die Bybelse skeppingsverhale die evolusieteorie ondersteun nie. Dit sal net so verkeerd wees as die fundamentalistiese verwerping van die evolusie. Die eerste onmiddellike opdrag van die Teologie bly dus om 'n antwoord te vind op

die hermeneutiese vraag na die *regte vertolking* van die verkondiging dat God die Skepper van hemel en aarde is.

Oor die "kroon van die skepping", die mens, kan ons binne hierdie bestek ongelukkig nie handel nie.

SLOT-OPMERKING

Die indeling van die stof in hierdie boek en die hantering daarvan dogmenhistories, aktueel-dogmaties, telkens op die basis van eksegetiese beredenering, openheid in die bespreking van 'n groot verskeidenheid van standpunte, riglyne of wegwysers wat getuig van deskundige, selfstandige eie oordeel, maak die lees van hierdie boek leersaam vir vakteoloog, student en elke lidmaat van die Kerk, hulle wat graag die nette wil uitgooi in die diep waters. Van besondere waarde vir vakman en student is die groot getal literatuurverwysings aan die einde van elke hoofstuk. Hierdie boek is 'n groot aanwinst as Afrikaanse bydrae tot die uitbouing van die "Koningin van die wetenskappe", die Teologie. Daarvoor is ons prof Durand dankbaar.

PJT Koekemoer

König Adrio, Pretoria – Hy kan weer en meer

NG Kerkboekhandel, 1982, 249 pp, ISBN0 – 7987-10301-6; prys R15,75

Allerhande ontwikkelinge op teologiese en nie-teologiese vakgebiede, maak dit noodsaaklik dat daar weer 'n keer in die Teologie ernstig na die Skeppingsleer gekyk moet word. Die Teologie moet vandag antwoorde verskaf op vrae wat enkele jare gelede nog nie aan die orde was nie.

König stel tereg dat een van die vrae die vraag na die Skepper is. Vroeër was die vraag miskien meer in die rigting van wie die Skepper is. Vandag het die vraag verskuif na of daar wel nog sprake van 'n Skepper kan wees. Hierop moet die Teologie antwoord.

König doen dit deur eers indringend na die getuienisse oor die skepping sowel in die Ou as in die Nuwe Testament te kyk. Hierin verskil sy werk van die Dogmatiekwerke oor die algemeen. Hierin lê egter ook die groot verdienste van sy werk. Hy hanteer die Bybelse gegewens volledig. Wanneer hy dan oorgaan tot sistematiesing en beantwoording van die vraag na die Skepper kan die logiese gang in sy redenasie deeglik gevolg word.

In sy hantering van die Bybelse stof verwys hy ook na skeppings-

voorstellings in die Bybel wat gewoonlik geïgnoreer word. So kom die skepping in die Psalms en by die profete ook aan die orde. Hy hanteer verskillende skeppingsvoorstellings in die Nuwe Testament en handel ook oor die verband tussen skepping en verlossing. Die begrip skeppingsvoorstellings word doelbewus gekies omdat ons volgens König nie te doen het met eksakte beskrywings van presies hoe God geskep het nie. Wanneer 'n mens die vraag oor hoe God geskep het uit die Bybel probeer beantwoord, oorsvra jy die Bybel. Dit gaan in die Bybel daarom dat Israel se God geskape het. Vandag leef ons in 'n ander situasie en daarom sal ons geloof ook hierin ander beklemtonings moet hê. Die vraag: Is die dinge geskape of is hulle nie?, kan byvoorbeeld aan die orde kom. Op hierdie vraag, wat moeilik te beantwoord is, het König nie volledig 'n antwoord gegee nie. Sy poging verdien egter die hoogste lof.

Ek het een beswaar teen sy boek. Dit het blykbaar mode geword om in enige werk, sake by die hare by te sleep wat nie daar tuis hoort nie. Hier word dit gedoen waar hy sydelings verwys na apartheidsteologie en die volkskerk. In die gang van sy argumentasie was dit onnodig en doen dit afbreuk aan die logiese gang van sy werk. Wat die volkskerkgedagte betref, veg hy in elk geval teen 'n karikatuur.

Nieteenstaande bogenoemde bly dit 'n hoogstaande werk wat op die boekrak van elke predikant behoort te staan.

Verder het König daarin geslaag om sy stof so aan te bied dat baie lidmate die boek met vrug sal kan gebruik.

Ek het die boek met vrug gelees. Dit is treffend geskryf en verfrissend aangebied. Die uitgewers verdien lof vir hulle versorging van die boek.

JH Koekemoer

Geiko Müller – Fahrenheit – Und wehret Ihnen nicht! Ein Okumenisches Pläydoyer für die Zulassung von Kindern zum Abendmahl, Verlag Otto Lembeck

Frankfurt Am Main, 1981, 115 bladsye

Vanaf 13–19 April vergader 50 mans en vrouens in Bad Segeberg by Hamburg. Hierdie manne en vroue verteenwoordig verskeie kerke van verskeie lande op die Kommissie van Kerkopbou en Opvoeding van die Ekumeniese Raad van Kerke. Die Kommissie is saamgestel uit teologiese professore, predikante, pedagoë en mense wat 'n besondere belangstelling in die liturgiek het. Die kernvraag waarmee die Kommissie geworstel het, was *“Sollten Kinder zum Abendmahl zugelassen werden?”*

Hierdie boek gee aan ons die bevindings van hierdie kommissie van ondersoek. Naas die verslag het Geiko Müller-Fahrenholz dit goed gevind om in sy boek nog 'n paar addisionele artikels op te neem wat handel oor dieselfde tema.

Die ondersoek oor die toelating van kinders tot die nagmaal was positief. Die kern van die verslag se gevolgtrekkings vind ons op bl 25 *“Wir können keinen theologischen Grund entdecken, warum irgendein getaufter Mensch, gleich wie alt er sei, vom Abendmahl ausgeschlossen werden sollte . . . Wen Kinder durch die Taufe in den Leib Christi eingeliert werden, dann gehören sie zu dem ganzen Leib Christi.”* Om te voorkom dat die nagmaal ontheilig word, moet die kinders op pad na die nagmaal begelei word deur hulle ouers en ander verantwoordelike lidmate. Die vroeë toelating sluit kategese nie uit nie, maar maak dit juis noodsaaklik.

In die tweede hoofstuk handel John Sutcliffe oor die vraag: *“Was haben Kinder über ihre Teilnahme am Abendmahl oder den Messe gesagt.”* Oor feitlik die hele wêreld het hy vraelyste gestuur om antwoorde op sy vraag te kry. Die antwoorde het ingestroom. In baie gevalle het ouers namens hulle kinders beantwoord. Oor die algemeen blyk dit dat die kinders 'n baie sterk behoefte het om nagmaal te gebruik en dat die gebruik van die nagmaal vir hulle besondere betekenis inhou.

Karl Heinrich Bieritz handel oor die sakrament van die nagmaal as sakrament van gemeenskap. Die nagmaal is vir hom gemeenskap met Christus en gemeenskap met mekaar. Vanuit hierdie gesigspunt toon hy duidelik aan dat die woorde uit 1 Kor 11 *“onwaardig eet en drink”* niks te doen het met die kind se sogenaamde kognitiewe onvermoë om te verstaan waarom dit in die nagmaal gaan. Die nagmaal word ontvang vanuit die geloof en met die oog op die vermeerdering van die geloof. Omdat die kind ten volle kan glo net soos die grootmens en ook behoefte het dat sy geloof versterk moet word, behoort die nagmaal oop te wees vir alle gedoopte kinders.

Cyrille Argenti handel vanuit die Skrif oor die hele problematiek. In die lig van die hele Bybelse boodskap vind hy geen teologiese gronde vir die uitsluiting van kinders van die nagmaal nie. Veral die eenheid van die gesin word besonder beklemtoon.

In sy hoofstuk *“Das Säuglings- und Kinderabendmahl”* handel Holeton oor die bepaalde tema vanuit die geskiedenis. Van Cypranus tot in die hede toon hy aan dat in baie kerke die kindernagmaal nog altyd die gebruiklike was. In die laaste hoofstuk toon Holeton en Kenntner dat die gebruik van die nagmaal deur gedoopte kinders wat nog nie belydenis gedoen het nie, in die Ortodokse Kerk en die Rooms-Katolieke Kerk, algemene gebruik is. In die Lutherse kerke kom dit wyd voor en word ook hoe langer hoe meer algemeen in die Reformatoriese Kerke.

Deur sy eie en die ander bydraes het Geiko Müller-Fahrenholz daarin geslaag om feitlik al die stof wat relevant is rondom hierdie tema op die tafel te bring. Ver al die standpunte van die persone wat ten gunste is van die Kinderkommune kom baie sterk na vore. Die waarde van die boek sou baie verhoog kon word as die teologiese en historiese gronde vir die toelating breër uitgewerk was. Met die oog op diepgaande besinning moes die skrywer miskien ook meer van die teenargumente na vore gebring het.

Die vraag na die toelating van kinders tot die nagmaal is aktueel in die meeste teologiese tydskrifte. Hierdie vraag kan nie sonder meer geïgnoreer word nie. Oor hierdie saak sal ook in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika besin moet word. In die gesprek oor hierdie saak sal Geiko Müller-Fahrenholz se boek 'n baie sterk bydrae kan lewer.

Hierdie boek regverdig 'n breë leserskring, veral uit die geleedere van die teoloë.

MJ du P Beukes

Heyns, Dr JA – Teologiese etiek

NG Kerkboekhandel, Pretoria 1982, 521 bladsye; prys R19,75

Prof Heyns het met hierdie boek 'n werk van 'n geweldige omvang-ryke formaat die lig laat sien. Die opset van die werk is so groot dat 'n mens alleen bewondering en waardering kan uitspreek vir die baie ure van studie, arbeid en opoffering wat dit geveer het. Die boek is 'n goeie getuigskrif vir 'n akademikus in murg en been.

Die boek is nog 'n toevoeging tot die al groter wordende stroom teologiese werke in Afrikaans en voorsien beslis in 'n behoefte. Dit voorsien beslis in 'n behoefte as ons daaraan dink dat daar in die Teologie op die gebied van die Etiek nog nie iets van hierdie aard in boekvorm verskyn het nie. Ons wil die boek beslis aanbeveel vir die boekrak van elkeen wat belangstel in die Etiek. Die standaard van die boek is so goed dat ons dit ook met vrymoedigheid wil doen.

Wanneer 'n mens die boek lees, is daar 'n paar algemene indrukke wat sterk na vore kom. Die eerste indruk is dat die skrywer sy veld so wyd en omvattend moontlik probeer dek het. Dit is 'n positiewe punt. Ongelukkig maak die boek ook 'n indruk van breedsprakigheid en wydopenheid. 'n Mens kry soms die indruk dat jy besig is om in 'n see van woorde te swem en die gevaar bestaan om te verdink. Hierby kom ook nog dat die gedagtegang en bedoeling van die skrywer nie altyd so helder na vore kom soos 'n mens dit graag sou wou hê nie, en dat 'n mens alleen met groot aandag tot begrip kom. Dit is seker deels daaraan te wyte dat die skrywer hom

skuldig maak aan moeilike taalgebruik. Hy maak baie gebruik van ingewikkelde sinskonstruksies – sowel taalkundig as logies. Hy doen soms ook dieselfde met sy woordbou. Uiteindelik doen sy taalgebruik op baie plekke nie as eg algemeen gebruiklike Afrikaans aan nie. 'n Goeie voorbeeld vind ons op bladsy 94, paragraaf 1. Hy maak ook soms sinne met 'n opeenstapeling van tot vier, vyf of ses deelwoorde. 'n Kortere voorbeeld hiervan vind ons op bladsy 23 onderaan: "... hy lewe in 'n deur die openbaring van God gestempelde en 'n deur sy voorsienige handeling gedraagde en geleide werklikheid ..."

Sy taalgebruik kan dalk te wyte wees aan onbewuste navolging van die taal van sy bronne. Ons dink veral aan die Duitse taal.

Sou 'n mens die boek as studieboek vir studente wou gebruik, kom die vraag wel op of hulle nie dalk deur te veel woorde moet worstel om by die inhoud te kom nie, en of die ander tekortkoming wat ons opgenoem het, nie dalk 'n struikelblok op die pad na 'n helder begrip van die werk kan vorm nie.

Ons het wel ook soms die indruk gekry dat die materiaal wat uit ander bronne geneem is, nie altyd deurleefde aangebied is nie. Wat ons hiermee bedoel, is wat die Nederlanders bedoel wanneer hulle sê dat iets eers deur 'n mens heen moet gaan, dit wil sê volledig tot die eie verwerk moet word.

'n Laaste algemene indruk: die skrywer se akademiese eerlikheid moet aangeprys word. Hy meld duidelik wanneer hy vryelik van ander bronne gebruik maak. Dit is iets wat wel in sommige teologiese werke nie voorkom nie.

Prof Heyns is, na my oordeel, in die samestelling en uitbouing van die boek veral deur twee sterk invloede beïnvloed, naamlik die wysbegeerte van HG Stoker en die koninkryksteologie van AA van Ruler. Dit is duidelik dat die sterkste invloed van HG Stoker met sy wysbegeerte van die skeppingsidee uitgegaan het, want sy invloed is duidelik merkbaar in sowel die inkleding van die inleidingsvrae asook in wat Hyens die individuele etiek noem.

Die invloed van Stoker kom ook duidelik na vore waar Heyns op bladsye 54 en 55 beredeneer waarom hy vir die naam Teologiese Etiek kies.

Die Koninkryksteologie van AA van Ruler speel ook 'n beduidende rol en Heyns praat ook van 'n koninkryksetiek. Hy staan so sterk by die gedagte van 'n koninkryksetiek dat hy op bladsy 36 sê: "Wie in gehoorsaamheid aan God en in gebondenheid aan sy norme vir hierdie wêreld besig is, sit God se skeppings- en herskeppingswerk in die wêreld voort, en realiseer iets van sy roeping as medearbeider van God."

Die opset van Heyns se boek is so wyd dat dit moeilik is om meer spesifieke sake te bespreek. Tog wil ek net enkele sake aanstip.

Vanaf bladsy 110 tot bladsy 124 bring Heyns vanuit 'n nuwe hoek die ou vraagstuk van openbaring in die Skrif en openbaring in die natuur na vore, asook die vraag van die skeppingsordeninge. Dit is vraagstukke waaroor dogmatici skerp verskil. En dis seker dat baie mense ook van Heyns se standpunte sal verskil. Onder die omvattende opskrif van Woordopenbaring meen Heyns dan om die volgende aspekte van die Woordopenbaring te onderskei: skeppingswoord, voorsienigheidswoord, verlossingswoord, mensgeworde Woord, Skrifgeworde Woord en verkondigde Woord.

Hoewel ons daarvan bewus is dat Heyns op bladsy 123 sê dat die toegang tot die kennis en inhoud van hierdie Woord alleen deur die geïnskripteerde Woord geskied, is die vraag of sommige van die dinge wat hy sê nie aan die spekulatiewe grens nie.

Vanaf bladsy 192 maak Heyns ook interessante stellings oor die mens as draer van die beeld van God. Die mens as beeld van God sien Heyns o.a. as analogiese begrip. Hy sê die mens as beeld van God is verteenwoordiger en saakgelastigde van God op aarde. En dit kom in die bestaanswyse van die mens na vore waar die mens in analogie met God 'n persoonlike, 'n ewige en 'n meervoudige bestaanswyse het. Verder kom die beeld ook in die handelswyse van die mens na vore: God skeep, die mens skeep, God heers, die mens heers, God het lief, die mens het lief, ens. Hier kom die invloed van die wysgeer Stoker weer na vore. Verder sien hy die beeld ook as 'n historiese begrip, 'n normbegrip en 'n kollektiewe begrip.

Heyns gee ook aandag aan die Skrifberoep in die etiek op bladsye 150 tot 170. Hy meen om 'n tiental koördinate vir die regte Skrifgebruik te onderskei, naamlik dat die Skrif gebruik moet word binne die konteks van Goddelike gesag, binne die konteks van die verbond, binne die konteks van 'n historiese volksbestaan, binne die konteks van 'n historiese volkereverhouding, binne die konteks van die historiese heilsopenbaring, binne die konteks van blywende en wisselende elemente, binne die konteks van gehoorsaamheidsmodelle en gehoorsaamheidsnorme, binne die konteks van die leidende werksaamheid van die Gees en die kreatiewe werksaamheid van die gelowige, binne die konteks van die totale bedoeling van die openbaring. Hier lê beslis stof tot nadenke.

Ten slotte wil ons net weer stel dat Heyns se boek 'n bruikbare en handige boek is en sal bly.

DJ Smith

Postille 1982–1983

Boekencentrum, 's Gravenhage

Hierdie reeks preekbundels is aan my reeds meer as twintig jaar

bekend. Dit word deur die Werkgroep Kerk en Prediking van die Nederlandse Hervormde Kerk uitgegee. In elke bundel is daar preke wat in Suid-Afrikaanse omstandighede niks sê nie, maar oor die algemeen is die preke van uitstaande gehalte en buitengewoon goed verantwoord. Daar is 'n preek vir elke Sondag van die jaar.

Die reeks preke in elke Postille word voorafgegaan deur een of meer artikels wat 'n probleem uit die Praktiese Teologie of die praktyk van die verkondiging behandel.

Hierdie artikels is van uitstekende gehalte. In Postille 1982–1983 gaan die artikel oor “Preek en Massamedia”, wat vir ons ewe aktueel en belangrik is as vir die Kerk in Holland. Die bundel word afgesluit met 'n artikel “Recente Homiletiese Literatuur” wat ek sterk wil aanbeveel.

PS Dreyer

BJ van der Walt, *Die Vierde Weg, Sestiende-eeuse modelle vir die Christen se betrokkenheid in die Wêreld, professorale intreerede*

Gepubliseer deur PU vir CHO, Potchefstroom 1982, 47 bl; prys onbekend

Prof Bennie van der Walt, Direkteur van die Instituut vir Reformatoriese Studies, is geen onbekende in die akademiese wêreld nie. Van sy hand het daar al heelwat publikasies verskyn.

Hierdie publikasie is sy professorale intreerede by sy aanvaarding van die amp van hoogleraar in die Filosofie aan die PU vir CHO. Met die rede tipeer hy vier modelle van die gelowige se betrokkenheid by die wêreld en bespreek dié dan, taamlik vlugtig.

Die vier modelle wat hy na vore bring, is allereers die Roomse modelle wat hy tipeer as die Christen bo die wêreld. Dit dan veral na aanleiding van die Thomistiese siening dat die genade die natuur nie ophef nie, maar voltooi. Daarin lê dan die tendens wat hy as wêreldontvlugting aandui, naamlik dat volgens hierdie opvatting die gelowige op die hemelse gerig moet wees, geestelik moet lewe om werklik sinvol te kan bestaan (bl 6).

Die volgende is die anabaptistiese model wat 'n duidelike antitesis teenoor die wêreld leer. Die anabaptiste, so stel prof Van der Walt dit, is daarvan oortuig dat dit vir die Christen onmoontlik is om voluit in die wêreld te staan, sonder om van die wêreld te word (bl 8).

Die derde model is die opvatting van Luther soos dit in sy leer van die twee ryke na vore kom. Van der Walt sê daarvan: Luther se tweeryke- en tweeregimenteleer is 'n moedige poging om aan te dui hoe 'n Christen die wêreld nóg mag aanvaar (verwêreldliking), nóg

verwerp (wêreldmyding), maar betekenisvol daarin betrokke kan wees. Tog, meen Van der Walt, stel Luther in sy opvattinge dat die Christen langs die wêreld staan, maar dat hy in die wêreld "'n magtelose vreemdeling" is omdat 'n Christelike regering of staat vir Luther 'n onmoontlikheid is (bl 15).

Aldrie die voorgaande modelle, stel Van der Walt, is variasies van 'n twee terreine (wêreldlike en geestelike/Christelike)-leer.

Die vierde model is die Calvinistiese model waar die opdrag van Christus (Joh 17:15–18) verwerklik word met die aanduiding in die wêreld, maar nie van die wêreld nie. Ook Calvin het 'n leer van twee terreine of ryke (bl 17) en Van der Walt wys daarop dat Calvin uitdruklik stel dat die politieke lewe nie 'n integreerende deel van die koninkryk van God is nie (bl 18). Dan stel hy: "Ook by hom word die allsomvattende ryk van God tot sake van die innerlike lewe verleng en beperk" (bl 18). Tog meen die skrywer dat Calvin daarin slaag om hier en daar sy basiese twee terreineleer te deurbreek.

Dit toon Van der Walt dan spesifiek aan ten opsigte van Calvin se siening oor die wetenskap, nl dat die vroomheid die fondament van die geloof moet wees (bl 21). Uit die aard van die saak, vanweë besprekinge van tyd en ruimte, volstaan Van der Walt met hierdie bondige samevatting of sketse en kies dan pertinent vir die weg van Calvin.

Dat hy, by die keuse van sy modelle, telkens die verhouding *kerk:staat* vooropstel om te kom by sy vraag na die posisie van die gelowige in die wêreld, is seker nie die eenvoudigste vertrekpunt nie. Agter die verhouding lê die ander, belangriker vraag na die sonde en die effek daarvan, enersyds en andersyds die noodsaaklikheid om die inhoud, wydte en draagkrag van die genade duidelik te omlin.

Die problematiek wat Van der Walt hier aangesny het, is besonder interessant en in ons dae nogal belangrik veral vanweë die maatskappykritiek wat van die kant van die moderne heidendom na vore gering word.

Graag wil ek hierdie lesenswaardige bydrae Van prof van der Walt aanbeveel. Dit is beslis die moeite werd.

AD Pont

Calvinus Reformator – His contribution to theology, church and society

Uitgegee deur die Instituut vir Reformatoriese Studies, PU vir CHO, 1982, 321 bl; prys R7

Hierdie publikasie, baie netjies versorg deur die Instituut vir Re-

formatoriese Studies van die PU vir CHO, bevat 25 referate wat gehou is by die eerste Suid-Afrikaanse Kongres vir Calvin-navorsing. Die oorsprong van dié Kongres en sy oogmerke word kortliks toegelig deur dr AJ van Rooy in sy inleiding.

Die 25 referate is, soos verwag kan word, van wisselende gehalte. Almal trag egter om die kennis oor Calvin en sy tyd te verbreed.

Die referate begin met 'n drietal wat mededeling maak oor die stand van Calvin-navorsing. Prof WH Neuser, die sekretaris van die Internasionale Kongres vir Calvin-navorsing, wys op die stand van die internasionale navorsing.

Dr D Kempff peil die Calvin-navorsing wat binne die Afrikaanse taalgebied gedoen word en die invloed daarvan. Uit sy uiteensetting is dit duidelik dat die belangstelling in Calvin-navorsing beslis gestimuleer kan en moet word. Prof JAB Holland wat dieselfde terrein ten opsigte van die Engelse taalgebied in Suid-Afrika verken het, moes tot die gevolgtrekking kom dat die belangstelling vir Calvin en sy werk in die Engelse teologiese wêreld baie laag is.

In ieder geval, aangesien dit onmoontlik is om elkeen van die 25 referate te bespreek, wil ek tog net op 'n paar bydraes wys wat van besondere belang is. Hier wil ek veral verwys na dr W Balke se referaat oor Calvin en die teologiese strominge van sy tyd. Balke is een van die navorsers wat baie aandag aan die saak gegee het en sy uiteensetting hieroor is van besondere waarde.

Besonder interessant is ook prof PE Hughes se siening van Jacques Lefeure D'Etapes wat hy as Calvin se voorloper in Frankryk beskou. Terwyl Hughes al geweldig baie navorsing oor D'Etapes, sy lewe en werk gedoen het, is hierdie samevatting van sy navorsingsresultate dikwels verrassend. Hoewel sommige van sy stellings 'n bietjie gewaag klink, bly dit 'n besonder interessante bydrae.

Net so belangwekkend is prof VE D'Assonville se referaat: John Knox and the Word of God. Vir my is dit duidelik 'n geofende en bedrewe navorser wat aan die woord is. Vir my is een van die uitstaande bydraes die van prof HW Rossouw oor Calvin se hermeneutiek. Die bydrae wat ook van besondere belang vir die NTici behoort te wees, probeer om die beginsels van Calvin se hermeneutiek te omlyn. Die sorg en begrip waarmee Rossouw werk, maak dit 'n voorreg om sy bydrae te lees en te bestudeer. Dan wil ek ook verwys na prof BJ Engelbrecht se bydrae wat oor die persoon van die Heilige Gees by Calvin handel. Dit bly altyd interessant om te sien met watter gemak prof Engelbrecht sy materiaal analiseer en hanteer. Ten slotte wil ek nog verwys na prof JB Torrance se uiteensetting van die verbondsteologie soos dit ontwikkel is deur die Calviniste in Engeland en Skotland.

Die bydrae was, vir my, 'n besondere hoogtepunt omdat dit nie so maklik is om in hierdie, nogal ingewikkelde materiaal, 'n pad te

vind nie. Hierdie bydrae is van besondere waarde, ook vir die Suid-Afrikaanse navorser wat al aandag aan die Nadere Reformasie-skrywers moes gee.

So sou daar ook nog verwys kan word na die referate dr WJB Serfontein oor Calvin en die protestantse kerklied, Calvin en die kuns soos uiteengesit deur prof PM Buys, mnr JJ Snyman en prof LF Schulze. Selfs dan is nog nie na alles verwys nie.

Hierdie reeks referate wat 'n baie breë terrein dek en miskien gesorg het vir 'n ietwat oorlade program, het ook nog 'n hoogtepunt bereik met die bespreking van prof HW Simpson oor die eerste uitgawe van Calvin se 1536 Institusie. Betreklik kort na die Kongres het prof Simpson se vertaling van die Institusie verskyn, wat op sigself 'n belangrike gebeure in die geheel van Calvin-navorsing in Suid-Afrika is.

Graag wil ek hierdie referate-bundel van harte aanbeveel. Ek is daarvan oortuig dat vir meeste predikante en teoloë hiermee 'n werk gepubliseer is wat hulle sal interesseer. Die prys van R7,00 is in hierdie dae waar boeke so duur is, byna ongelooflik. Mag hierdie referate-bundel die wye verspreiding vind waarop dit ongetwyfeld geregtig is.

AD Pont